

เอกสารสรุปคำบรรยายครั้งที่ 15

ภูมิปัญญาไทย

ภูมิปัญญาไทย

ความหมายของภูมิปัญญาไทย หมายถึง ความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถ ความชำนาญอันเกิดจากประสบการณ์การเรียนรู้ เพื่อนำมาสร้างความเชื่อ กิจกรรม หรือ เครื่องประกอบการดำรงชีวิตของสมาชิกสังคมให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่อาศัยอยู่

ประเภทของภูมิปัญญาไทย แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ภูมิปัญญาเชิงนามธรรม
2. ภูมิปัญญาเชิงรูปธรรม

1. ภูมิปัญญาเชิงนามธรรม ซึ่งเป็นผลของความคิดสร้างสรรค์ของสมาชิกสังคมที่สะท้อนออกมาเป็นความคิด ความเชื่อ หรือ ประเพณีที่บุคคลในสังคมปฏิบัติ หรือเชื่อสืบต่อกันมา เช่น ความคิดของคำอธิบาย เพื่อประพจน์ในประเพณีแห่งนางแมว เป็นต้น

2. ภูมิปัญญาเชิงรูปธรรม เป็นผลของความคิดสร้างสรรค์ที่สะท้อนออกมาเป็นสิ่งปฏิบัติ หรือการปฏิบัติเพื่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกในวิถีชีวิต อันเป็นสิ่งที่สามารถมองเห็นได้ ใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งมีสภาพของความเป็นวัตถุ เช่น การทำเครื่องมือเครื่องใช้มาช่วยในการดำรงชีวิตประจำวัน เป็นต้น

ตัวอย่างของภูมิปัญญาไทยที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิต

- ภูมิปัญญาไทยด้านอาหารและเครื่องดื่ม
- ภูมิปัญญาไทยด้านการแต่งกาย
- ภูมิปัญญาไทยด้านที่อยู่อาศัย
- ภูมิปัญญาไทยด้านสุขอนามัย
- ภูมิปัญญาไทยด้านความเชื่อ
- ภูมิปัญญาไทยด้านเครื่องมือ เครื่องใช้

ภูมิปัญญาไทยด้านอาหารและเครื่องดื่ม เป็นความคิดและการสะท้อนถึงรูปแบบของอาหาร ที่เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพทั้งอาหารและยา โดยอาศัยความหลากหลายและความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติที่มีในแต่ละท้องถิ่นของไทย เช่น อาหารท้องถิ่นในแต่ละภูมิภาค เป็นต้น

ภูมิปัญญาไทยด้านการแต่งกาย เป็นการนำทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น มาประดิษฐ์จัดทำเครื่องแต่งกาย เพื่อสร้างความอบอุ่นให้ร่างกาย เกิดความสวยงาม ก่อให้เกิดอาชีพและเอกลักษณ์ของกลุ่มชนในสังคม เช่น การทอผ้า การย้อมสี เป็นต้น

ภูมิปัญญาไทยด้านที่อยู่อาศัย เป็นการนำทรัพยากรที่มีในท้องถิ่น มาเพื่อสร้างหรือปรับสภาพตามที่ต้องการเพื่อเป็นที่อาศัย แทนที่ที่อยู่ตามถ้ำหรือเพิงผา กลายเป็นสิ่งก่อสร้างที่เรียกว่า บ้านหรือที่อยู่อาศัยซึ่งมีรูปแบบที่แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น ที่สะท้อนถึงสภาพทางสังคม เศรษฐกิจของผู้อาศัยด้วย

ภูมิปัญญาไทยด้านสุขอนามัย เป็นการนำทรัพยากรที่มีในท้องถิ่น ที่รวมเรียกว่า สมุนไพรมาใช้รักษาโรค เช่น ใบชาแก้ท้องเสีย ผลและใบของฝรั่งแก้ท้องร่วง ในที่นี้รวมไปถึงความรู้เกี่ยวกับการรักษาโรคที่เรียกว่า เวชกรรมไทย ที่เป็นองค์ความรู้ของการอธิบายถึงลักษณะของโรคภัย สาเหตุการเกิด และการบำบัดรักษา

ภูมิปัญญาไทยด้านความเชื่อ สังคมไทยมีความเชื่อมากมายในชีวิตประจำวัน เช่น ไม่ควรนอนหันศีรษะไปทางทิศตะวันตก หลักปฏิบัติเพื่อเสริมมงคลชีวิต อาทิ การตั้งชื่อให้สอดคล้องกับชะตาเกิดการปลูกไม้มงคลในที่อยู่อาศัย การแห่นางแมวเพื่อให้ฝนตก การอธิบายถึงชีวิตหลังความตาย เป็นต้น

ภูมิปัญญาไทยด้านเครื่องมือ เครื่องใช้ เป็นการนำวัสดุธรรมชาติที่มีในท้องถิ่นต่าง ๆ มาเพื่อประดิษฐ์เครื่องมือ เครื่องใช้ เพื่อความสะดวกต่อการดำรงชีวิต เช่น การผลิตเกวียน คันไถ เครื่องปั้นดินเผา เครื่องจักสาน รวมถึงการผลิตเครื่องดนตรี และสิ่งแสดงออกทางความคิดเพื่อความบันเทิง เช่น หัวโขน หุ่นกระบอก หนังตะลุง เป็นต้น

วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาไทย ซึ่งมีวิธีการต่าง ๆ ในการถ่ายทอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาในท้องถิ่น ซึ่งมีวิธีการที่หลากหลาย ได้แก่

- การถ่ายทอดด้วยการบอกเล่า ด้วยการผูกเรื่องราวเป็นนิทานหรือนิยายปรัมปรา ที่แสดงออกเป็นหลักปฏิบัติผ่านประเพณีต่าง ๆ
- การถ่ายทอดด้วยการอบรมภาคทฤษฎีและปฏิบัติ เช่น การจัดอบรมเพื่อสอนทำเครื่องจักสาน หรือการทำดอกไม้ประดิษฐ์
- การถ่ายทอดให้เฉพาะบุคคลหรือกลุ่มเล็ก ๆ ทั้งจากการบอกเล่า พร้อมอธิบายเพื่อให้ลงมือปฏิบัติ
- การถ่ายทอดภายในวงศ์ตระกูล ซึ่งเป็นความรู้เฉพาะที่เห็นว่ามีคุณค่าอย่างยิ่งวด คล้ายกับเป็นทรัพย์สินมีค่า ที่อาจเป็นการถ่ายทอดอาชีพภายในวงศ์ตระกูล เช่น การทำหัตถกรรมต่าง ๆ การบำบัดรักษาโรค หรืองานหัตถกรรมต่าง ๆ
- การถ่ายทอดด้วยการเขียนบันทึกอย่างเป็นทางการ ซึ่งมีการบันทึกรายละเอียดการนำเสนอขั้นตอน หลักปฏิบัติ อันเป็นการถ่ายทอดความรู้จากการอ่านด้วยตนเองของผู้ที่สนใจ หรือพบเห็นตำรานั้น ๆ
- การถ่ายทอดแบบครูพักลักจำ ซึ่งเป็นการถ่ายทอดแบบทางอ้อม มิได้เกิดจากความประสงค์ที่ต้องถ่ายทอดความรู้ของผู้รู้อย่างแท้จริง แต่เกิดจากความพยายามขวนขวายของผู้เรียนรู้ ที่อาศัยปฏิญาณความจำ แอบดู การปฏิบัติของผู้รู้ แล้วจึงนำมาฝึกและปฏิบัติเลียนแบบ
- การถ่ายทอดจากสถาบันการศึกษา เป็นวิธีการถ่ายทอดความรู้แบบในสังคมยุคใหม่ที่มีแบบแผนของหลักปฏิบัติ และเทคนิควิธีการของการวัดผลในการถ่ายทอดความรู้ตามหลักการศึกษาในระบบ เมื่อได้รับการถ่ายทอดแล้ว วัดผลว่ามีความรู้สำเร็จแล้ว ก็จะมีใบรับรองวุฒิการศึกษา
- การถ่ายทอดด้วยการฝึกปฏิบัติ โดยผู้รับการถ่ายทอดอาจเป็นลูกจ้าง คนงานในสถานประกอบการที่ต้องปฏิบัติตามที่ได้รับมอบหมาย หรือจ้างมา ที่ผู้รับการถ่ายทอด ก็จะมี ความชำนาญที่

มากขึ้น เมื่อเวลาผ่านไปด้วยความชำนาญ ทำให้ผู้รับการถ่ายทอดได้รับทั้งความรู้และเงินเดือนหรือค่าตอบแทน เช่น ทำงานในอู่ซ่อมรถ หรือในโรงงานอุตสาหกรรม

- การถ่ายทอดจากสื่อมวลชน เป็นการถ่ายทอดความรู้ในสังคมสมัยใหม่ ที่มีสื่อสารมวลชน เป็นผู้มีบทบาทในการเผยแพร่ความรู้ของภูมิปัญญาต่าง ๆ ในสังคมให้แก่ผู้รับสื่อทั้งจากโทรทัศน์ วิทยุ นิตยสาร หรือสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ และอินเทอร์เน็ต ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของรูปแบบการศึกษา หรือการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

เอกสารอ้างอิง

- เดชบัณฑิต รัตน์ปิยะภาภรณ์และคณะ, ไทยศึกษา , กทม: ทริปเพิ้ล เอ็ดดูเคชั่น , 2550
- ปิยะภรณ์ วงศ์เรืองและคณะ, ภูมิแผ่นดินไทย: ทัศนคติไทย, กทม: โอเวสพริ้นติ้งเฮ้าส์, 2545
- เอกวิทย์ ณ ถลาง , ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค, กทม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2540

คำถามท้ายการบรรยายครั้งที่ 15

- 1.ให้นักศึกษาอภิปรายถึง คำว่า “ภูมิปัญญาไทย” ตามที่นักศึกษาเข้าใจมีความหมาย หรือลักษณะอย่างไร โดยยกตัวอย่าง พร้อมเหตุผลประกอบด้วย
- 2.ให้นักศึกษาแสดงความคิดเห็นว่า ภูมิปัญญาไทยมีบทบาทต่อการดำรงชีวิตในสังคมไทยปัจจุบันอย่างไร พร้อมยกตัวอย่างประกอบการอภิปรายด้วย
- 3.ให้นักศึกษาอธิบายถึง ความเป็นภูมิปัญญาไทยกับท้องถิ่น หรือภูมิปัญญา กับสภาพแวดล้อมว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร พร้อมยกตัวอย่างสัก 1 ภูมิภาคประกอบคำอธิบาย
- 4.ให้นักศึกษาอธิบายว่า ภูมิปัญญาไทยกับภูมิปัญญาตะวันตก นั้นมีความคล้ายหรือต่างกันอย่างไร สามารถนำมาผสมผสานในชีวิตประจำวันอย่างไรบ้าง พร้อมยกตัวอย่างประกอบคำอธิบาย
- 5.ให้นักศึกษาวิเคราะห์ว่า เหตุใดภูมิปัญญาไทยจึงกลับมาเป็นประเด็นที่สนใจในสังคมไทย ปัจจุบัน หลังจากที่ถูกลบทิ้งด้วยภูมิปัญญาตะวันตกมาเป็นเวลาหลายทศวรรษ พร้อมยกตัวอย่าง